

NURCAN BAYSAL

GERİDE KALANLAR

**TÜRKİYE’NİN GÖMÜLÜ SORUNU VE
MAYIN MAĞDURLARININ HİKÂYELERİ**

—
Araştırma
İnceleme
—

Nurcan Baysal, insan hakları savunucusu, gazeteci ve yazardır. Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Diyarbakır'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde lisansını bitirdikten sonra Bilkent Üniversitesi'nde yüksek lisansını yaptı. Kadın hareketi ve barış hareketinin aktif bir üyesi olarak Birleşmiş Milletler olmak üzere çeşitli sivil toplum örgütlerinde ve sivil inisiyatiflerin kuruluşunda rol alan Baysal, yoksulluk ve kalkınma alanındaki çalışmalarından dolayı 2010 yılında İsviçre merkezli Dünya Kadın Zirvesi'nin dünya ödülünü aldı, 2012 yılında Sabancı Vakfı tarafından Türkiye'nin Fark Yaratıcılarından biri olarak seçildi. Baysal, insan hakları ve gazetecilik alanındaki çalışmalarından dolayı 2017 yılında İtalya Kadın Gazeteciler Birliği tarafından "Cesur Kadın Gazeteciler Ödülü"ne layık görüldü. 2018 yılında Front Line Defenders Risk Altındaki İnsan Hakları Savunucuları Dünya Ödülü'nü, 2020 yılında DW Uluslararası İfade Özgürlüğü Ödülü'nü aldı.

O Gün (İletişim Yayınları), *Ezidiler: 73. Ferman* (İletişim Yayınları), *O Sesler* (Dipnot Yayınları), *Yok Zamanı* (SRC Kitap) ve Şeyhmus Diken'le birlikte yazdığı *Kürdistan'da Sivil Toplum* (İletişim Yayınları) adlı kitapları bulunan Baysal, 2018 yılında Berlin merkezli *60pages Yayınevi* tarafından Türkiye'deki "alternatif sesler"den biri olarak seçildi ve bu kapsamda *O Sesler (Those Voices)* kitabı *60pages* tarafından İngilizce olarak yayımlandı. 2025 yılı başında *WE EXIST - Being Kurdish in Turkey* (SRC Kitap) isimli bir İngilizce kitabı daha yayımlandı. Ayrıca İngiltere PEN onur üyesidir ve halen *Gazete Oksijen*'de yazmaktadır.

GERİDE KALANLAR

Türkiye'nin Gömülü Sorunu ve Mayın Mağdurlarının Hikâyeleri

Yazan: Nurcan Baysal

Editör: Nimet Kırşan

Yayın hakları: © 2026 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Mart 2026 / 978-625-8593-24-2

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Taylan Polat

Sayfa uygulama: Gökçen Yanlı

Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 515 49 47

Sertifika no: 45464

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Geride Kalanlar
Türkiye'nin Gömülü Sorunu ve Mayın
Mağdurlarının Hikâyeleri

Nurcan Baysal

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

“Hiçbir çocuk oyun oynarken yaralanmayı, bastığı topraktan ölmeyi hak etmiyor. Mayın, insanların eşit şartlarda doğmadığı gibi eşit şartlarda ölmediğini de bize gösteriyor. Benim çocuklarımla, senin çocuklarının hayatında mayın yoksa, bu çocukların hayatında da olmaması lazım.”

- Ayşen Özyeğin

*Mayın mağduru çocukları ve kadınları dert edinen,
onların yaşamlarına tanıklık etmemi sağlayan
sevgili Aysen Özyeğin'e ithaf edilmiştir...*

İçindekiler

Giriş	15
Yusuf ve horozu	20
2015 - Kentlerde patlamalar artıyor	21
Kent savaşları: Geriye acı kaldı	23
Nusaybin’de çocuklara önleyici eğitimler	26
Yeni araştırma, yeni gelişmeler.....	27
Mayın mağduru çocuklara desteğe başlıyoruz.....	30
İlk protezler takılıyor	32
Mayın mağdurlarını destekleme programına başlıyoruz	33
1. BÖLÜM: SİNSİ SİLAH MAYIN	39
Dünyada mayın sorunu.....	43
Mayınların kullanımının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler ve kampanyalar	45
Ottawa Sözleşmesi yürürlüğe giriyor	47
Son gelişmeler: Artan savaş riskiyle mayınlamanın tekrar başlaması	49
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE MAYIN SORUNU	53
Türkiye’nin mayın tarihi	57
1980 sonrası – PKK’yle savaş gerekçesiyle mayınlama	59
Mayınlar Kürt sorununun bir parçası haline geliyor.....	60
PKK de mayın kullanıyor.....	62
<i>Bir yerde yangın varsa söndürmeye koşan insanlardı onlar.....</i>	64
Türkiye Ottawa Sözleşmesi’ni imzalıyor.....	67
Mayın temizliğine yönelik çalışmalar	68
MAFAM kuruluyor	71

Mayın haritası kayıp	73
“Bir yasa yok ki başvuralım!”	75
Mayın mağdurlarının hiç mi hakları yok?	76
Sivil toplum da mayın meselesine yeterince eğilmedi	80
“Mayın, her anlamda sahipsiz bir sorun”	82
3. BÖLÜM: GERİDE KALANLAR	89
Geride kalanlar anlatıyor.....	95
Sinem	96
Yarım kalan çocukluk	100
Dilan ve Zilan.....	102
Patlama anı: “Süpermen gibi yüzüstü uzağa atlarsam kurtulacağımı düşündüm”	103
“Kaçakçılık” ve korkular: “Tavşan avına çıktığımı söyledim”	106
Hastane süreci: “Tedavim sırasında hastaneye borçlandım. Bu borcu ödeyemedim”	109
İlk protez: “Birkaç koyunum vardı. Onları satıp ilk protezi yaptırdım”	111
Travmalar: “Ne bir psikolojik destek aldım ne de başka bir şey, bizi insan yerine koyan yok ki...”	114
Şükran.....	117
Yoksullaşma ve ailelerin dağılması: “Darmaduman olduk”	119
Yeniden hayata tutunmak: “Tek suçum buralarda yaşıyor olmam mı? Bacağımı bana kim geri verecek?”	120
Ali.....	122
Davalar, tazminat, işe alınmalar ve sivil gazilik: “Raporda terör mağduru yazmadığı için sivil gazilik alamadım.”	126
Sarya	127
“Kendimi geçtim, hayvanımın parasını bile alamadım”	129
Fati.....	131
“Şu anda ne istersin diye sorsalar, bacağımı isterim, başka bir şey istemem”	134
Sonsöz	137
Teşekkür	147

Aralık 2010. Şırnak ili, İdil ilçesi, Arslantepe köyü mezrası.

Mezrada yaşayan 5 yaşındaki Beşir ve 4 yaşındaki kız kardeşi Nujiyan,¹ o gün demir toplamaya çıkmışlardı. Bölgedeki çocukların çoğu gibi etraftaki arazilerden demir toplayıp, topladıkları demirleri satarak eve katkıda bulunuyorlardı. O sırada yerde parlak bir şey gördüler. Beşir'in deyimiyle "renkli bir bardağa benziyordu." İki çocuk merakla cismi ellerine aldılar ve cisim ellerinde patladı. O bir mayındı.

Nujiyan patlama yerinde öldü. Beşir ise ağır yaralanmıştı. Patlama sesine koşan köylüler Beşir'i hastaneye götürdüler ancak durumu kötüydü, helikopterle Şırnak'tan Diyarbakır'a nakledildi. Ancak Diyarbakır'da durumu daha da ağırlaştı, oradan da Ankara'ya götürüldü. Tüm bu süreçte Beşir uyanıktı. 3 yıl hastanede kaldı. 3 yılda onlarca ameliyat oldu; kollarından, gözlerinden, ayaklarından. 8 yaşında evine döndüğünde her iki kolu ve gözlerinden biri yoktu, bacağı ise aksıyordu.

Yaşam artık koca bir karanlıktı...

1. Kürtçede "yeni yaşam" anlamına gelmektedir.

Giriş²

Peki kimdir karanlıkta kalan bu çocuklar? Neden karanlıkta kaldılar? 21. yüzyılda bir çocuk köyünde, tarlasında, evinin bahçesinde oyun oynarken dünyası başına nasıl yıkılabilir? Beşir'i kardeşinden koparan bu mayın da neyin nesidir?

Henüz 5 yaşında hayattan feci şekilde koparılan Nujiyan'ın hayalleri neydi? Nujiyan'ın hayatı ve ölümü neden hiç haber olmadı? Bu çocukların hayatını "kıymetsizleştiren" nedir? Yanında feci şekilde ölen kardeşi Nujiyan ve kopan iki koluyla Beşir'e ne oldu? Geride kalan Beşir gibi çocuklar için hayat nasıl devam ediyor ya da gerçekten devam ediyor mu?

Bu kitap sevdikleri yanlarında can veren, uzuvlarını o patlama yerinde, bir mayının üstünde bırakan, "geride kalan" çocuklar ve tüm mayın mağdurları için yazıldı.

Peki neden özellikle çocuklar?

Çünkü mayın en çok onları vuruyor. Türkiye'de ve dünyada mayından en çok etkilenenlerin başında çocuklar geliyor. Çünkü çocuklar mayını oyuncak sanarak ellerine alıyorlar. Oyuncak sandıkları bu mayınlar –ki çoğu renkli, bilye topu, konserve kutusu, içinde bir şey varmışçasına, bir çocuğa gel beni aç dercesine albenili yapıyor– bu çocukların hayatını geri dönülmez bir şekilde karartıyor.

Mayından yüksek oranda etkilenen bir diğer grup ise kadınlar. Ot ya da odun toplama gibi işleri yaparken tarlada veya ormanda mayına denk geliyorlar çoğu zaman. Bu kadınların hikâyelerine baktığımızda onların da oldukça genç yaşlarda mayına bastıklarını görüyoruz.

2. Giriş bölümündeki veriler sonraki bölümlerde detaylı olarak açıklanmaktadır.

Peki, 21. yüzyılda bir ülkenin topraklarında neden mayın bulunuyor? Ve nasıl oluyor da böylesi bir sorun, çocukları bizden koparan böylesi sinsi bir silah ülke gündeminde hiç yer almıyor? Türkiye, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkeleri arasında toprağında en fazla gömülü mayın bulunan ülke olmasına rağmen, yani ülkenin bir bölümü mayın tarlasına dönüşmüşken bu sorun neden konuşulmuyor? Aliler, Beşirler, Nujiyanlar neden bu ülkenin gündemine girmiyor?

Tüm bu soruların cevapları için hikâyeyi baştan anlatmalıyım:

Diyarbakır'da doğan Kürt bir çocuk olarak mayınların varlığından habersiz büyüdüm. Kent merkezinde yaşıyor olmanın da etkisiyle mayınlar ve mayınlı alanlara ilişkin bilgiye sahip değildim. Tek bildiğim Suriye sınırı boyunca tel örgülerin varlığıydı ve bu tel örgülerin diğer tarafına asla geçilmemeliydi çünkü geçilirse bombalar patlardı.

Mayın patlamalarının dikkatimi ilk çekişi 90'ların başlarıydı sanırım. Medyada ufak tefek haberlerde geçiyordu; mayın patlamalarında ölen çocuklar, askerler ve koruculardan bahsediliyordu sık sık. Nedense bunların çatışma sonucu olduğunu sanıyordum. Bu haberleri dinleyen insanların çoğundaki izlenim de böyle diye düşünüyorum. Bu ülkede milyonlarca mayının toprağa gömülü olduğunu ve insanların seyahat ederken, ot toplamaya giderken, evinin arka bahçesinde oyun oynarken, kuzularını otlatırken, okula ya da ailesiyle pikniğe giderken bir mayına basıp ölebileceğine dair hiçbir fikrim yoktu.

2000'lerin başında gerek Birleşmiş Milletler'deki (BM) görevim³ gerek sivil toplumda gönüllü yaptığım kırsal kalkınma, yoksullukla mücadele çalışmaları ve zorunlu göç çalışmaları çerçevesinde sık sık Bölge⁴ kırsalına seyahat etmeye başladım. Toprak altına döşenmiş yüz binlerce mayının varlığını ve insanların bu mayınlara

3. UNDP'nin GAP İdaresi'yle birlikte yürüttüğü Girişimci Destekleme Merkezi'nin koordinatörlüğünü üstlenmiştim.

4. Türkiyeli Kürtler coğrafyalarından bahsederken dilin, kimliğin ve coğrafyanın üzerindeki yoğun baskılar nedeniyle uzun yıllar "Bölge" kelimesini kullanmak durumunda kaldılar. Halk arasında da sıkça kullanılan "Bölge" kelimesi, halen dilimizde yaygın şekilde geçmektedir.

basarak öldüğünü, özellikle de çocukların bu mayınları oyuncak sanarak ellerine alıp öldüklerini ilk kez bu seyahatlerimde duydum. Seyahatlerim sırasında sık sık belirli bölgelere gitmemem gerektiği ve bazı bölgelerin mayınlı olduğu tembihleniyordu. Sınır hattı belliydi zaten, hepsi olmasa bile çoğunluğu tel örgülerle çevriliydi. Ama sınırın iç kısımlarına da on binlerce mayının döşenmiş olduğunu ve bunların nerelere döşendiğinin bilinmediğini ilk kez o yıllarda anladım.

Gittiğim bazı köylerde insanların bir kısmının kolu bacağı yoktu. Derecik, Yüksekova, Beytüşşebap gibi yerler böyleydi mesela. 2000'lerin başında Bölge'de istihdam yaratmak için hazırladığımız bazalt taşından parke taşı yapımına yönelik taş kırma projesi için gittiğim İdil kırsalı da bunlardan biriydi. Yolda bir noktada şoförün durduğunu ve "Nurcan Hanım sizi daha ileriye götüremem, buralarda sık sık mayın patlamaları oluyor" dediğini hatırlıyorum. Oysa benim gitmediğim o "daha ileride" onlarca köy ve mezra vardı. O "daha ileride" binlerce insan yaşıyordu.

2010 yılında bu sefer Hüsnü Özyeğin Vakfı bünyesinde yürüttüğüm Kırsal Kalkınma Programı için yollardaydım. Kilis'teki Kürt Dağı bölgesine gitmiştim. Köyler yemyeşil ve dağlıktı, muazzam bir doğal güzelliğe sahipti. Her evin girişinde peynir tenekelelerine çiçekler ekilmişti. Bu muhteşem güzellikteki köylere girdiğimde kulağıma farklı bir ses geldi: Tak tuk, tak tuk, tak tuk... Ne sesi olduğunu anlamamış, etrafa bakınmıştım. Yanımdaki Kilisli arkadaşım bunların takma bacak sesi olduğunu söylediğinde kapıldığım dehşeti hâlâ hatırlıyorum. Çocuklar da dahil birçok kişinin bacağı olmadığını öğrenmiştim. Köyde yaşayanlar genellikle kaçakçılıkla geçiniyordu. Konuştuğum köylüler, "Burada aç olan sınıra gider" demişti. Yani kaçakçılık en diptekinin, en yoksulun yaptığı işti. Bir kilo çay için bacağına, kolunu kaybediyordu insanlar. Nitekim bu durum Kilis'in türkülerine bile yansımıştı:

Kilis'e haber saldım, hekim gelecek midir?

Kanı bir yana bırak, revan içinde kaldım

Haber saldım kuş ile gagasında yaş ile

Yol gözledim ardından bir sıcacık düş ile
Işık vurmaz karama, bende şifa arama
Ellerim yok ki artık tütün basam yarama.⁵

2000'lerin başlarına tekrar dönecek olursak, bu yıllarda zorunlu göçle köylerden kent merkezlerine akın eden Kürt köylülerle çalışmaya başladım. O dönem kurduğumuz Kalkınma Merkezi Derneği bünyesinde önce “Zorunlu Göç ve Diyarbakır” saha araştırmasını yapmış,⁶ daha sonra zorunlu göçle gelen bu insanlara hizmetlerin daha rahat ulaşması için belediyelerle çalışmaya başlamıştık. 2010'larda ise bu insanların geri dönüşleri üzerine çalışmalar yapıyordum. Artık çatışmalar azalmıştı ve zorla göç ettirilen bu Kürt köylüler köylerine dönmek istiyorlar ama dönemiyorlardı.

Dönmenin önünde birçok engel vardı tabii, bunlardan biri de boşaltılan köylerin etrafına insanlar dönemesin diye mayın döşenmesiydi. Yani yerleşim alanlarına bilerek ve isteyerek mayın döşenmişti gerçekten! Bir kez daha dehşete düşmüştüm. Nitekim Türkiye, BM'ye verdiği raporda sadece 1989-1992 yılları arasında 39.569 mayını “Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine” yerleştirdiğini beyan ediyordu. Bu mayınlar “PKK'yle mücadele çerçevesinde” karakolların, güvenlik tesislerinin ve boşaltılan köylerin etrafına döşenmişti. 2013'te ise Türkiye, Ottawa Sözleşmesi (anti-personel mayınların kullanımının, depolanmasının, üretiminin ve devredilmesinin yasaklanması ve bunların imhasıyla ilgili sözleşme) 12. taraf devletler toplantısında askeri tesisler etrafına 97.446 mayın döşendiğini beyan etti.⁷ Bunların tamamı Kürt illerindeydi.

Türkiye'de mayınlara, nerelere döşendiğine, yılda kaç kişinin bu patlamalardan dolayı hayatını ya da uzuvlarını kaybettiğine

5. “Mayın” isimli bu türkü, Ülkü Tamer'e ait bir şiirden bestelenmiş, daha sonra sırasıyla Zülfü Livaneli, Ali Ekber Eren, İlkay Akkaya ve Cengiz Özkan tarafından seslendirilmiştir.

6. Zorunlu Göç ve Diyarbakır Saha Araştırması, bkz. https://tr.boell.org/sites/default/files/zorunlugoc_ve_diyarbakir.pdf

7. “Diyarbakır Çocuk Çalışmaları Ağı ‘Mayın, Çatışma Atıkları ve Zırlı Araç Çarpması’ Konulu Bilgi Notu”; bkz. <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/bilgi-notu-1588681006.pdf>

ilişkin bilgiye ulaşmak neredeyse imkânsızdı. Resmi kaynaklardan bilgi verilmiyordu. Bununla ilgilenen herhangi bir sivil toplum örgütü de yoktu. Türkiye'nin Ottawa Sözleşmesi'ni imzalamasından sonra kurulan Mayınsız Bir Türkiye Girişimi bu bilgi açığını bir nebze olsun kapattı. Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, mayınlarla ilgili yıllık gelişmeleri derliyor, Türkiye'nin sözleşme taahhütlerini yerine getirip getirmediğini izliyor ve her yıl 4 Nisan Uluslararası Mayın Bilinci Geliştirme Günü'nde bir basın toplantısı yaparak mayın konusuna dikkat çekmeye çalışıyordu. Saha faaliyetleri sınırlıydı. Sahayı, mayınlı alanları ve köyleri bilen, sahada bu konuya hâkim, mayın mağdurlarını tanıyan, onlara hizmet götüren bir sivil toplum örgütü yoktu.

2008 yılında, sivil toplum çalışmalarından yakın arkadaşım Özlem Öztürk'ün Toplumsal Duyarlılık ve Şiddet Karşıtları Derneği'ni (DUY-DER) kurması bu konudaki eksiği giderdi. DUY-DER mayın meselesine ilişkin saha araştırmasının yanı sıra okullara girerek çocukları mayınlardan korumak için önleyici eğitimler vermeye, mayın mağdurlarının protezlerini yaptırmaya, toprağa gömülü mayının yoğun olduğu illerde bu konuda bilinçlendirme çalışmaları yapmaya başladı. Ben de onların çalışmalarına destek veriyordum. Kuruluşundan itibaren DUY-DER'in mayın mağdurlarına ilişkin yaptığı çalışmalar ve mayın konusunda okullarda verdiği önleyici eğitimlerin yakın tanığı oldum; bazen projelerini düzelttim, bazen İngilizce çevirilerini yaptım, bazen fon arayışlarına destek oldum, bazen de DUY-DER öğretmenleriyle Nusaybin, Kızıltepe'deki okullarda çocuklara verilen önleyici eğitimlere katıldım. Ayrıca onlarla mayın mağdurlarını ziyaret ettim, orteز-protez merkezlerini gezdim, ihtiyaçları anlamaya çalıştım, soruna dikkat çekmek için kamuoyu oluşturmaya uğraştım.

Böylece mayın mağdurları, yani "geride kalanlar" benim yaşamıma da girmiş oldu. Aktif olarak köşe yazarlığı yaptığım 2013-2021 yıllarında yazılarımda sık sık mayın sorununa yer verdim.

Keşke bu dünya mayınsız bir yer olsaydı... Ama değil!

Burada hikâyesini okuyacağınız insanlar çoğu zaman günlük işlerini yaparken mayına yakalananlar; bir köy çeşmesinin yanında, okulun bahçesinde, kenger toplarken ya da odun kesmeye gittiğinde... Kimi zaman bir piknik dönüşünde, bazen yorgunlukla bir taşta oturduğunda, kimi zaman koyununun peşinde koşarken, bazen de arkadaşlarıyla oyuncak sandığı mayınla oynamaya çalışırken...

Mağdurların çoğu olay anını detaylı konuşmak istemiyor. O anla ilgili bazı detaylar ise hep akıllarında. Kiminin atı basıyor önce mayına, o korkuyla mayınlı alandan kaçmaya çalışırken kendisi de basıyor mayına, kimi “Süpermen gibi uçarsa” kurtulacağını sanıyor ama kurtulamıyor.

Patlamadan sağ çıkmak ise hayatlarını geri dönülmez şekilde değiştiriyor.

Onlar bu korkunç patlamalardan geriye kalanlar, bir mağdurun dediği gibi: “Hayatları bir mayının altında kalanlar...”

